

Asia: HE 151/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ilmastolain muuttamisesta.
Ympäristövaliokunta 24.10.2024.

Suomen ilmastopaneeli

Jyri Seppälä, Kati Kulovesi, Jaana Halonen, sihteeristö Maria Karttunen

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/HE_151+2024.pdf

Esityksen tavoite

Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi ilmastolain muuttamisesta sisältää ilmastolakia koskevan ehdotuksen, jossa kumotaan kunnan ilmastosuunnitelman laatimista koskeva velvoite. Samalla muutettaisiin lain soveltamisalaa niin, ettei ilmastolakia sovelleta kunnan viranomaisiin. Ilmastolakiin ei jatkossa sisältyisi kuntia koskevia velvoitteita. Suomen ympäristökeskuksen lakisääteistä tehtävää päästötietopalvelun ylläpitäjänä jatkettaisiin. Jatkamalla päästötietopalvelun ylläpitoa tuettaisiin kuntien vapaaehtoisen ilmastotyön jatkumista.

Suomen ilmastopaneelin näkemykset

Kunnat ovat osa julkishallintoa ja vaikuttavat paitsi omien toimintojensa kautta, mutta myös monella muulla tavalla, alueensa eri toimijoiden edellytyksiin vähentää kasvihuonekaasupäästöjään, kuten perustelumuiotiossa on ansiokkaasti tuotu esiin. Kunnat tekevät alueellaan merkittäviä ilmastoratkaisuja liittyen kaavoitukseen, maankäyttöön, liikennesuunnitteluun, julkiseen liikenteeseen, energiayhtiöiden omistajaohjaukseen sekä julkisiin hankintoihin. Tätä taustaa vasten on vaikea perustella, ettei ilmastolakia sovelleta kunnan viranomaisiin.

Usealla kunnalla on jo ilmastotavoite sekä ilmastosuunnitelma. Vuoden 2022 tietojen mukaan tällaisissa kunnissa asui n. 80 % Suomen asukkaista. Tämä kertoo siitä, että useimmilla kunnilla ilmastotyö on käynnissä ja ne varautuvat vihreään ja reiluun siirtymään. Kunnissa tehdään tärkeää työtä ilmastomuutokseen sopeutumisen kannalta, mm. tulevia maankäyttöön ja kaavoitukseen liittyviä ratkaisuja. Suunnitteluelvoitteen ja sitä tukevien määrärahojen poisto uhkaa asettaa kunnat, ja niissä asuvat kansalaiset eriarvoiseen asemaan siinä suhteessa, kykenevätkö ne huomioimaan mm. sopeutumiseen liittyvät näkökohdat päätöksenteossa sekä tekemään ilmastokestäviä hankintoja ja muita ratkaisuja.

Vuoden 2024 ilmastovuosikertomus¹ kertoo hyvin, että Suomella on haasteita saavuttaa EU:n vuoden 2030 päästövähennysvelvoitteensa taakanjakosektorilla. Kuntien toiminta on sisällytetty keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelman (KAISU) ns. poikkileikkaaviin toimintoihin, joilla pyritään vauhdittamaan taakanjakosektorin päästövähennyksiä. Suuret kaupungit, jotka ovat jo tehneet ilmastosuunnitelmia, ovat avainasemassa näiden päästövähennysten toteuttajina. Kaikkia kuntia koskevalla ilmastosuunnitelmavelvoitteella on oma tärkeä lisäarvonsa kansallisessa ilmastotyössä. Velvoite tunnustaa kuntien työn merkityksen ilmastolain mukaisten tavoitteiden saavuttamisessa. Kyse ei ole kuitenkaan ainoastaan ilmastotavoitteiden saavuttamisen hidastumisesta, vaan myös kuntien eriarvoistumisesta sekä reilun ja vihreän siirtymän jakautumisesta epätasaisesti.

Kuntien ilmastosuunnitelmien poistamisesitystä perustellaan valtiontalouden sopeuttamistoimilla ja kuntien hallinnollisen taakan karsimisella. Sen sijaan, että ilmastosuunnitelmat olisivat hallinnollinen taakka ja kuluerä kunnille, ne ovat oikein toteutettuina mahdollisuus parantaa kunnan

¹ Ilmastovuosikertomus 2024. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165736>

taloutta ja edistää alueen elinvoimaa. Asia on tuotu esiin myös perustelumuistiossa muun muassa lin esimerkin kautta. Kotimaista työllisyyttä tukemalla ja kustannustehokkaita päästövähennystoimia edistämällä valtion kustannukset todennäköisesti vähenevät enemmän kuin kuntien ilmastosuunnitelmien tekemiseen oli varattu avustusta.

Perustelumuistiossa todetaan: ”Jos osa kunnista ei tee ilmastosuunnitelmaa eikä sen seurauksena tee ilmastotoimia, kuntien ilmastotoimien vaikutus ilmastolain mukaisten tavoitteiden saavuttamiseen heikkenee. Toteutumatta jäänyt ilmastovaikutus olisi korvattava muilla toimilla ilmastolain tavoitteiden saavuttamiseksi.” Käytännössä tarvittavat investoinnit jäävät herkemmin tekemättä, kuten useat kunnat ovat esittäneet lakiesityksen kuulemistilaisuudessa. Toimimattomuus puolestaan aiheuttaa kustannuksia valtiolle. Ilmastosuunnitelmien laatiminen ja toteuttaminen on tehtävissä vaivattomasti, vaikka velvoite ilmastosuunnitelmien tekemiseksi olisi laissa. Halutessaan kunta voi tehdä siitä kuitenkin itselleen hyödyllisen työvälineen. Lain velvoite laatia ilmastosuunnitelma johtaa siihen, että pienet kunnat hakeutuvat herkemmin yhteistyöhön muiden kuntien kanssa, jolloin myös ilmastotyön mahdollisuudet avautuisivat niille varmemmin.

Kokonaisuudessaan lakiesityksen perustelumuistio tuo selkeämmin esiin kuntien ilmastosuunnitelmavelvoitteen myönteiset kuin haitalliset vaikutukset, myös talouden näkökulmasta. Ilmastopaneeli esittää, ettei kuntien ilmastosuunnitelmien tekemisen velvoitetta peruta edellä mainituista syistä. Jokaisen hallituksen olisi tärkeä huolehtia, että politiikkajohdonmukaisuus ilmastokysymysten kaltaisissa pitkäjänteistä työtä vaativissa haasteissa toteutuu yli vaalikausien. Esitys kuntien ilmastosuunnitelmavelvoitteen poistamisesta ei ole johdonmukaista ilmastopolitiikkaa.

Lakiesityksen perusteluissa mainitaan, että jatkossa kunnat voivat hakea tukea ilmastosuunnitelmien tekemiseen esimerkiksi EU-rahoituksen kautta. Uudistuva ja osaava Suomi 2021–2027 -ohjelma edistää alueiden elinvoimaa, työllisyyttä ja hyvinvointia. Pienemmillä kunnilla ei kuitenkaan välttämättä ole osaamista ja resursseja EU-rahoituksen hakemiseen, jolloin ne eivät saisi rahoitusta vapaaehtoisen ilmastosuunnitelman tekemiseen ja jäisivät edelleen eriarvoiseen asemaan. Olisi tärkeää, että EU-rahoitusta pystytään kotiuttamaan ja siten tukemaan kuntien ilmastotyötä ja kotimaista toimeliaisuutta. Jotta EU:n aluekehitysrahoitusta saataisiin tasapuolisesti, pitäisi sen hakemiseen varata keskitettyä valmistelurahaa, jolla saavutettaisiin myös pienet kunnat mukaan suunnitelmien tekemiseen. Esimerkiksi 0,5 miljoonan euron määräraha hakuvalmisteluun kohdennettuna voisi saada aikaan merkittävän vipuvaikutuksen EU-rahoituksen hyödyntämiseen Suomen ilmastotoimien vauhdittamisessa. Ilmastosuunnitelmien lakisääteisen velvoitteen säilyttäminen kannustaisi kuntia rahoituksen hakemiseen. Samalla kunnat pystyisivät lunastamaan työhön liittyvät taloudelliset mahdollisuudet itselleen, asukkaille ja alueen yrityksille. Tästä hyötyisi myös valtio päästövähennysten ja taloudellisten säästöjen muodossa.

Ilmastopaneeli näkee hyvänä, että Suomen ympäristökeskuksen lakisääteistä tehtävää päästötietopalvelun ylläpitäjänä jatkettaisiin. Päästötietopalvelun ylläpito on kuntien ilmastotyön perusta. Lisävelvoite edellyttää tekijäorganisaatiolle aikaisemmin sovitun määrärahan (50 000 euroa vuodessa), joka on työn merkityksellisyyteen nähden vaatimaton rahasumma.